

# Evil Eye

פרשת ויחי

1a

22 "A charming son is Joseph, a charming son to the eye; each of the girls climbed height

2

22. A charming son is Joseph. So handsome was Joseph that Egyptian girls climbed atop walls to catch a glimpse of his beauty when he passed by (Rashi).

5 פתח אידך

על הנוק הגדול של עין הרע שנינו בגמרא (מ"ק): "והסיר ה' ממך כל חולי, אמר רב, זו עין רעה". ומפרש בגמרא: "רב לטעמיה, רב סליק לבי קברו", רב עלה לבית הקברות, עבד מאי דעבד, עשה מה שעשה, "אמר השעיים ותשעה [מתו] בעין רעה ואחד בדרך ארץ".

ומפרש רש"י מה שעשה על הקברים: "עבד מאי דעבד, יודע היה ללחוץ על הקברות, ולהבין על כל קבר וקבר כאילו מיתה מת, אם מת בזמנו אם בעין רעה". אולם בתוספת הרא"ש מביא על כך פירוש בשם רמב"ם "הערוך": "שנטע אילנות על הקברים, והשכינים שלא יוציאו פרח, אלא אותם שנטועים על אותם שמתו בזמנם". כלומר רק האילנות שהיו על אותם שמתו בזמנם בלי עין הרע הוציאו פרח.

4

"אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא, דלא שלטא ביה עינא בישא, דכתיב בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, ואמר רבי אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין [רש"י: מסולקין מעין העין שאינה שולטת בהן]. רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא (בראשית מח טז). וידגו רוב בקרב הארץ, מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם, אף ורעו על יוסף אין עין הרע שולטת בהם. ואיבעית מאן עין שלא רצתה לזון ממנה שאין שלו רש"י: ליהנות מאשת אדוניו]. אין עין הרע שולטת בו".

16

כב אילה שלחה הנתן אמרי שפר: פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור:

3 אזהר רגס - כב 247

חז"ל מדגישים, שכיון שיוסף שמר על עיניו מעתה אין עין הרע יכולה לו ולזרעו אחריו, וכן דרשו על ר' יוחנן שלא חשש מהיזק של עין הרע משום שהוא מזרעו של יוסף.

"רבי יוחנן הווה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה, אמר כי סלקן בנות ישראל, ואתיין מטבילה מסתכלן בי, ונהוי להון זרעא דשפירי כוותי, אמרי ליה רבנן: לא קא מסתפי מר מעינא בישא? אמר להו, אנא מזרעא דיוסף קא אתינא, דלא שלטא ביה עינא בישא, דכתיב 'בן פרת יוסף בן פרת עלי עין', ואמר רבי אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין".<sup>3</sup>

מבקשים אנו להבין את מהותו וטיבו של עין הרע, וכיצד הוא מזיק שכן היקפו מרובה, עד שאמר רב על עין הרע שהוא שורש כל המחלות.

"והסיר ה' ממך כל חלי, אמר רב זו עין. רב לטעמיה דרב סליק לבי קברי, עבד מאי דעבד, אמר תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ".<sup>4</sup>

כלומר רב לחש על הקברות וביאר שמיתתם של תשעים ותשע היה בעטייה של עין הרע, כי היא שורש כל המחלות. ומנסים אנו להבין את סיבת היקפו של עין הרע.<sup>5</sup> ומדוע בזרעא דיוסף אין עין הרע שולטת, ומה כוח יש

76

ממעלת חבירו, אם מחכמתו או מעושרו הרב או מיפוי. התפעלות זו פירושה שהוא מנתק את הדבר מאלופו של עולם - משורשו, שהרי לו היה האדם באותו רגע זוכר ויודע שהקב"ה עושה ובורא הכל, לא היה מתפלא כלל, שהרי בורא העולמים ברא הכל ומכוחו נתן לאדם זה מחכמתו ומעושרו - אך כאשר האדם מתפעל מאיש חכם, או עשיר הוא מעצים את כוחו של האדם, ומפרידו משורשו.

הן אמת אילו האדם בעל החכמה והיופי היה דבוק בקב"ה, וזוכר שהכל מאתו יתברך, ארוא לא היה יכול להזיק לו בעל עין הרע, אך כאשר האדם עצמו שוכח שהכל ניתן לו במתנת שמים, והוא עצמו מנתק דבר משורשו, ארואז יכולה לפעול פעולת ראייתו של בעל העין. אמור מעתה, כי היזק עין הרע אינו מתרחש דווקא ע"י רצון להרע ולהזיק, אלא כאשר ההתפעלות מנתקת דבר משורשו. ולכן העצה היעוצה להנצל מעין הרע - לחבר ולקשר כל דבר אל שורשו, וכדבריו של האדמו"ר רבי נפתלי מראפשיץ:

8

"צריך להאמין שכל העולם כולו ומלואו הם צל ודמיון לעילא מיניה, וצריך לקשר כל דבר בשורשו. למשל ששמעתי בילדותי סגולה מפי האומרים, שמי שרוצה שלא ליתן עין הרע לתינוק יסתכל למעלה. ולדעתי אפשר אמר זאת איזה צדיק בחכמתו, כי עין הרע בא מזה, כאשר אדם רואה איזה דבר נאה, או איזה גדולה בממון או בבנים, או בכל מעלה, והוא מתמיה מאד על מעלתו של זה, אע"פ שמתמיה באהבה זה לזה, אעפ"כ גורם רעה בזה שמתמיה, שהוא מפריד הדבר משורשו. כי אלו היה הרואה חכם ודבוק בהש"ת לא היה מתמיה כלל, כי מה שייך לתמוה על מידת תפארתו של הקב"ה כביכול, כי זה שהוא רואה, הוא לתפארת ה', או דמיון לחכמתו יתברך מה שהאציל בצלמו ודמותו, רק צריך לישא למרום עיניו ובוה מקשר הדברים לשורשו, וזה עין טובה ולא רעה..."<sup>9</sup>

6

בן אשר מבטל את עצמת עין הרע. זאת ועוד מצאנו בדברי חז"ל שכל אחד יכול לשייך את עצמו לשבט יוסף, ועין הרע לא תזיק בו:

"פתח אידך ואמר, האי מאן דעייל למתא ורחיל מעינא בישא, לנקוט זקפא דיאדא דימינא ביאדא דשמאליה, וזקפא דיאדא דשמאליה ביאדא דימינייה, ולימא הכי: אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא, שנאמר בן פורת יוסף בן פורת עלי עין אל תקרי עלי עין אלא עולי עין".<sup>6</sup>

ודברי הגמרא, דברי תימה הם. היאך ישייך אדם את עצמו לשבט יוסף, אם אינו שייך לשבט זה? וממה נפשך אם הוא שייך לשבטו של יוסף, הרי אין עין הרע שולטת בשבט זה.

ואמנם המהרש"א בחידושי אגדות ביאר:

"ויש לומר דהלחש הוא כן, ועוד יש לומר דכל ישראל נקראו ע"ש יוסף דכתיב 'נוהג כצאן יוסף'".<sup>7</sup>

אך תירוץ המהרש"א עדיין מותיר את הקושיא על כנה: אם כל ישראל נקראו ע"ש יוסף, הרי בבני יוסף לא שולטת עין הרע? ורוצים אנו לבאר את יסודה של עין הרע וכיצד יכולה היא להזיק, כפי שנתבאר לנו בבית מדרשה של החסידות.

7a

"ונרגן מפריד אלוף"<sup>8</sup>

בספרי החסידות מצינו שכוחה של עין הרע שולט, בשעה שאדם מתפעל

הוא אשר אמר שלמה בחכמתו "ונרגן מפריד אלוף - שע"י ריגונו ותועמותו מפריד ממנו אלופו של עולם"<sup>10</sup>, שע"י כח הסתכלותו הלא נכונה מפריד ממנו את מקור חיותו, וגורם נזק. ומה נאו דברי ר' לוי יצחק מבארדיטשוב שכתב בשם מורו המגיד ממעזריטש:

"שהתורה מלמדת לאדם דרך הנכונה, לעבודתו יתברך שמו, כשהאדם שם בטחונו, באיזה דבר מטובת עולם הזה, הוא מראה כאילו אותו דבר יש לו ח"ו כח להפעיל זולת הבורא ברוך הוא, ממילא נפסק מזה הדבר דביקות ושפע של הבורא ברוך הוא. וזה ששמעתי ממורי הגאון בוצינא קדישא המפורסם מוה"ר דוב בער זלה"ה מגיד מישרים דק"ק מעזריטש (פר' בראשית לו) "וימלך וימת" כיון ששם הבטחון באיזה דבר, הוא ממליך אותו הדבר על עצמו, ונפסק הבטחון ממנו יתברך שמו, לכן נגרע פרנסתו ממנו, וזהו "וימת". אך אל ה' לבדו ישום בטחונו, ויבחון במעשיו שכל דבר, אין בו כח זולת הבורא ית"ש, אזי מדבק ומקשר כל ענינו בהבורא ית"ש, והוא יתברך שמו מקור כל הברכות ומקור החיים, אזי שורה בכל מעשיו וענייניו כל הברכות והשפע, כי הוא מדבק כל הדברים באין סוף"<sup>11</sup>.

ארשת שפתינו

כאשר נתעמק בדברים נעלה בירור נפלא. כאשר בא האדם ומתפלא על חכמתו של חבירו או על גדול עושרו או על יופי בנו, כי אז הוא מנתק ע"י הסתכלות זו את הדבר משורשו שהוא בורא העולם, שהרי אילו היה זוכר שהקבי"ה עושה הכל, הרי לא היה מתפלא כלל, שהרי הקבי"ה הוא כל יכול וכוזאי שיש בכוחו להשפיע לבני אדם מחכמתו ומתפארתו, אלא שבעת שהוא מתפלא על גדול חכמתו ויופיו של האדם הוא שוכח שחכמה זו באה לו מהקבי"ה, נמצא שהוא מגדיל את כוחו של האדם ומפרידו משורשו שהוא הקבי"ה, וממילא הוא גורם שינוק האדם, כי כשנפרד הדבר מהקבי"ה, אין לו כוח קיום.

ויתירה מזו, גם האדם עצמו שיש לו חכמה או עושר, הרי הוא עצמו ג"כ שוכח שהכל בא לו מן השמים, והוא משתף פעולה עם הנותן עין הרע בכך שגם הוא מחזיק טובה לעצמו בחושבו שהוא חכם גדול ויחד לעשות עסקים. נמצא שע"י שניהם יחד מתנתק האדם ח"ו משורש כל השורשים וגורם נזק לעצמו. ולכן העצה היעוצה לבטל את עין הרע הוא להסתכל כלפי מעלה אל הקבי"ה, ולזכור שהקבי"ה הוא המשפיע לנו את כל ההשפעות ברוב רחמיו וחסדיו. ואם יעלה ברונו למנוע שפע זה, כי אז אין עצה ואין תבונה נגד ה"י, וע"י זה הוא שוב מקשר את החיות לשורשה ואין מגיע לו שום נזק. וממילא יצא לנו מכל זה שעל ידי שהאדם מזכיר לעצמו בכל עת ובכל עשה שהקבי"ה הוא הנותן לו כוח לעשות חיל, כי אז אי אפשר שיוק לו עין הרע, כי כל הזמן הוא מקשר את החיות לשורשה שהוא הקבי"ה מחיה את כולם.

11 רעיון זה בעצם מפורש בתורה בפסוקי פרשת עקב (דברים ח"א): "השמר פן תשכח את ה' אלקיך... פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת, ובקרך וצאנך ירכיז ויכסף ויחב ירבה לך, וכל אשר לך ירבה, ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך המצויאך מארץ מצרים מבית עבדים... ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי

עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל". הרי לנו שהתורה הקדושה מזהירה אותנו שמחמת ריבוי הרכוש עלול האדם לבוא לידי כך שיחשוב "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה". וכאשר הוא יבוא לחשוב כך, הרי הוא מנתק את עצמו משורש כל השורשים וממילא יבוא לו נזק גדול מעין הרע, ולכן העצה היעוצה היא: "זכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל".

מעטה אחר אשר השכלנו להבין את סיבת עין הרע - שמקצץ את הנטיעה משורשה - נפתח לנו צוהר להבין מדוע אין עין הרע שולט בשבטו של יוסף, ומדוע יוסף הוא עלי"עין. מעלתו המיוחדת של יוסף הוא שידע לקשר כל דבר לאלוקות. אף בתוככי טומאת מצרים ואילייה לא פסק פומיה מלהזכיר שם שמים בפיו, וגם בשעה שמוציאים אותו מן הבור לפתור את

חלום פרעה ופרעה אומר לו "ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אתו"<sup>12</sup>. וברגע זה שעומד בין לצאת לאור עולם לבין לחזור שוב לבור האפילה הוא אינו שוכח לקשר ולחבר את הכל לאלוקות.

"ויען יוסף את פרעה לאמר: בלעדי, אלקים יענה את שלום פרעה"<sup>13</sup>.

וחזור הוא ומזכיר שוב ושוב את האלקים, ודבריו של יוסף עושים רושם עד שפרעה בעל האידיאולוגיה של "אשר אמר לי יארי ואני עשיתנו"<sup>14</sup>, גם הוא שואל ומזכיר שם שמים: "הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו"<sup>15</sup>. אף אחר שעולה יוסף לגדולה ונעשה משנה למלך על כל מצרים, הוא אינו שוכח לחבר ולזכור בכל מקום את בורא עולמים, ועת נולדים לו שני בניו קורא הוא להם מנשה ואפרים:

"ויקרא את שם הבכור מנשה, כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי, ואת שם השני קרא אפרים, כי הפרני אלהים בארץ עניי"<sup>16</sup>.

נמצא שאין עין הרע יכול לשבטו של יוסף, שכן יוסף מקשר ומחבר כל דבר לשורש השורשים. אין אצלו הפרדה מהשורש, מי שנושא את עיניו ולבו למעלה כל הימים, אין נזק של עין הרע יכול לפגוע בו. מעתה מתבארים לנו דברי הגמרא בסגולתם לבטל את החשש מעין הרע, שיאמר אני מזרעו של יוסף, אם רוצה אתה שלא להיפגע מעין הרע תלמד מדרכו של יוסף, משיטתו ותעשה אותו לרבך - "וכל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו"<sup>17</sup> בדרך זו הוא יימנה עם שבטו של יוסף, שכן גם

הוא יחבר כל דבר לשורשו כיוסף, ותלמיד כבן יחשב. הוא שהגמרא נותנת טעם שלא שלטה עינא בישא ביוסף:

"עין שלא רצתה לזון ממה שאין שלו, אין העין הרע שולטת בו"<sup>18</sup>.

ולדברינו יסוד הדברים חד הם, שכן כאשר האדם מבין שכל הטוב מתנת שמים הוא, ונועד למלאכת שמים, והוא מחבר כל דבר למקורו - שוב אינו רוצה לזון עיניו מדבר שאינו שלו. ומבין הוא אל"נכון, שכל אדם מקבל בדייקנות את כליו למלאכת שמים, ואל לו להסתכל בפתחו של חבירו. הן כן למדנו בפרשת בלעם:

"וישא בלעם את עיניו, וירא את ישראל שכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלקים"<sup>19</sup>.

ופירש רש"י שם:

"ביקש להכניס בהם עין רעה. שכן לשבטיו - ראה כל שבט ושבט שוכן לשבטיו ואינן מעורבין, ראה שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה, שלא יציץ לתוך אהל חבירו, ותהי עליו רוח אלקים - עלה בלבו שלא יקללם"<sup>20</sup>.

למדנו אפוא, כי בלעם ביקש שתפגע בהם עין הרע, אך מחשבתו הרעה לא יצאה אל הפועל, כי אין אחד מישראל מציץ לאהל חבירו. שכן כל אחד מבין שכל אשר ניתן לו הוא מתנת חלקו משמיא, ואל לו להביט בפתח חבירו. ובמצב כזה אין עינו הרעה של בלעם יכולה להזיק - ותהי עליו רוח אלקים, בנתיב העין שבו אנו הולכים, מבארים אנו פרשה בחלוקת הארץ.

והרי מקור הדברים נאמר על יוסף "עין שלא רצתה לזון ממה שאין שלו אין עין הרע שולטת בו". משא"כ זה בלעם רצה לזון ממה שאין שלו, ורצה גם לראות זאת אצל ישראל, אבל כאשר ראה את ההיפך מזה, שוב לא יכול היה להשליך בהם את עינו הרעה.

כאשר נבדוק היטב את כל הסגולות לבטל עין הרע שיש להם מקור מצד הקדושה, נוכח לדעת שעיקר כוננתם הוא רק לעקור מן האדם את הטעות של "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", ולהזכיר לו שכל מה שיש לו הוא רק מאת ה'. נמצא שכאשר אדם רוצה למנוע מעצמו עין הרע, אין לו סגולה יותר טובה מאשר לשים את בטחונו בה', ולקיים בפשיטות מקרא מלא (דברים יח"ג): "תמים תהיה עם ה' אלקיך, ופירשי: "התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתירות, אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקי".

הנה בפרשת וישלח כתוב איך שבאו המלאכים והדיעו ליעקב: "באנו אל אחיך אל עשו, וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו". וכתב ב"אגרא דפרקא" (סי' לב) שביקש להכניס עין רעה בורעו של יעקב ע"י ת' כוחות הטומאה, שכן עיני ר"ע בגימטריא ת'. וצריך להבין, היכן מבואר שביקש להכניס בהם עין הרע?

אבל הענין מפורש בפסוקים שם (בראשית לג,ה): "וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים, ויאמר מי אלה לך? ויאמר, הילדים אשר חנן אלקים את עבדך". והענין הוא, כי כאשר עשו ראה את יעקב ובניו הצדיקים, ביקש להכניס בהם עין הרע, ולכן: "וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים", והרי זה ממש כמו שעשה בלעם: "וישא בלעם את עיניו" שביקש להכניס בהם עין הרע. וזהו שאמר ליעקב: "מי אלה לך", שהיה מתפלל ומגדיל כוחו של יעקב שעשה את כל החיל הזה בכוחות עצמו, ושאל אותו: "מי אלה לך" איך הגעת בכוחות עצמך להישג כה גדול? וכאשר יעקב הרגיש שעשו רוצה להפרידו משורש כל השורשים הקב"ה, ענה לו תיכף ומיד: "ויאמר, הילדים אשר חנן אלקים את עבדך", לא בכוחו ועצמו ירי השגתי את כל החיל הזה אלא בכוח ה' אשר חנן את עבדך, ועיי שקישר הכל לשורש כל השורשים, לא היה עשו יכול להכניס בהם עין הרע.

מתה יתבאר כמין חומר עומק דברי חכמינו ז"ל אשר לימדו אותנו סגולה נפלאה לבטל עין הרע ע"י שיאמר: "אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא". והענין הוא על פי מה שמצינו בגמרא (סנהדרין ט"ב) "כל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילכו יצא לפיז שאם אנו למדים מיוסף הצדיק רעיון קדוש זה לקשר הכל לשורשו: "בלערי, אלקים יענה את שלום פרעה", ולא להתפתות למחשבת גאווה בבחינת "כוחי ועצמי ידי עשה לי את החיל הזה", הרי אנו נחשבים כורעו של יוסף, שהרי הוא לימד אותנו דרך בעבודת ה', וכל המלמד את בן חבירו תורה, כאילו ילדו". נמצא שכאשר איש מישראל מפחד מעין הרע, עליו ללמוד מיוסף הצדיק שלא לייחס שום כוח לעצמו אלא לקשר הכל לשורש כל השורשים הקב"ה, וממילא או

17 "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, מנוחה זו שילה, נחלה זו ירושלים" 27.

אמנם אין שילה מקום מנוחת עדי עד, אלא רק נחלה לשעה, אבל שעה זו ארכה שלוש מאות ששים ותשע שנים. ברם הבדל הלכתי משמעותי היה קיים בין שילה לירושלים, בשילה קדשים קלים נאכלים בכל הרואה, ובירושלים רק לפני מן החומה. הנמקת ההלכה בהבדל שבין שילה לירושלים מתבססת על מעלתו של יוסף:

"רבי אבהו אמר: אמר קראי בן פרת יוסף בן פרת עלי עין, עין אין שלא רצתה לזון וליהנות מדבר שאינו שלו, תזכה ותאכל כמלא עיניו" 28.

לדברינו מבארים אנו את הדברים, שכן מי שמחבר כל דבר לאלוקות, אין חומה ומחיצה יכולים לעמוד בפניו, ולכן יכול לאכול גם מחוץ לחומה, ובלבד שעינו ולבו יהיו קשורים לשורש השורשים וכן ניסח את הדברים בעל ה"שפת אמת":

"בן פרת יוסף וכו' עלי עין, דאיתא בגמרא, בשילה חלק יוסף, היה קדשים נאכלין בכל הרואה ע"י שקידש יוסף הצדיק ראות עיניו, לכן זכה לזה כאשר הגיד אדוני מו"ז ז"ל. נמצא ע"י שמירת עינו של יוסף הצדיק קידש כל משך ראות העין אף חוץ לחומה, והענין עפ"י מאמר חז"ל, אפילו מחיצה של ברזל אין מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, אמנם כפי החיבה שנמצא בבני ישראל כמו בן לאב, כך מתבטלין כל המחיצות..." 29.

18 עינו הפנימית של יוסף מבטלת את כל המסגרת החיצונית, שכן צמצום

הרוח אל תוך גבולות שטח הוא תוצאה של התפיסה החומרית, אך עינו של יוסף המקרבת ומקשרת הכל אל הבורא, היא גורמת לקדש את כל קו האופק של שילה, ומשום כך נאכלים שם קדשים קלים בכל הרואה.

אמנם בנבואת העתיד מתבשרים אנו, כי גם ירושלים תאמץ את שיטת שילה, שכן לעת"ל עת "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" 30 והכל ייראו את ה' לבדו אויזו גם ירושלים תצא מחוץ לחומותיה:

19 "אמר ר' חנינא בר פפא, ביקש הקב"ה לתת את ירושלים במידה, שנאמר "ויאמר אנה אתה הולך ויאמר אלי למוד את ירושלים לראות כמה רחבה וכמה ארכה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, הרבה כרכים בראת בעולמך של אומות העולם, ולא נתת מידת ארכן ומידת רחבן, ירושלים ששמך בתוכך ומקדשך בתוכה וצדיקים בתוכה, אתה נותן בה מידה? מיד 'ויאמר אלי רוח דבר אל הנער הלז לאמר פרזות תשב ירושלים מרוב אדם ובהמה בתוכה" 31.

ביקש הקב"ה לתת את ירושלים במידה, אולם מובטחים אנו בנבואת העתיד ש"פרזות תשב ירושלים" שכן יסודותיו של יוסף שהוטבעו בשילה, יקבעו נחלה גם בירושלים העתידית, ואף ירושלים תתרום מעל למחיצות.

בברכת יעקב ליהודה בנו מזכיר הוא את שילה: "לא יסור שבט מיהודה ומחקה מבין רגליו, עד כי יבא שילה ולו יקתה עמים" 32.

פסוק זה שימש אסמכתא לדרשת חז"ל, כי שילה הוא שמו של מלך המשיח: "משיח מה שמו? דבי רבי שילה אמרי: שילה שמו שנאמר עד כי יבא שילה" 33.

משמעות השם שילה כשמו של מלך המשיח הוא גם מאפיינו של מעלת יוסף, שתפקידו יהיה לקשר כל דבר לשורשו, ואת כל העמים לקב"ה - "ולו יקתה עמים"; "שעתידין אומות העולם להביא דורון למלך המשיח, וכן הוא אומר עד כי יבא שילה" שילוח" 34.

בשורתו של יוסף עתידה לפרוש את כנפיה על תבל ומלואה. 21 ואת ארצה ישראל - חלק 5 - חלק 5 מדרגות בלמוד האמונה

ישראל הם מאמינים בני מאמינים, ויודעים שהשי"ת ברא את העולם ומנהיג אותו תמיד. אולם יש מצוה מיוחדת בתורה לעסוק תמיד באמונה, והיא מצוה "אנכי ה' אלקיך" - הראשונה שבעשרת הדברות. וכן כתב הרדב"ז: "וענין האמונה, שיקבע אותה בלבו ובנפשו תמיד" מי שאינו עוסק בתמידות לברר וללמד לעצמו את האמונה בהשי"ת. לא ידע אותה באמת. ואינו מקיים את מצוה "אנכי ה' אלקיך" כהלכתה. ישנן חמש דרכים בקיום מצוה האמונה.

הדרך החיצונית

הדרך הראשונה היא דרך של חינוך. דהיינו, שיחנך האדם את עצמו לעסוק באמונה גם באופן חיצוני. ירגיל את עצמו לומר תמיד בכל הזדמנות: "ברוך ה'... אם ירצה ה'... בעזרת ה'... וכדומה. וכן ידקדק לקיים מצוה הפלה, גם אם עדיין מתפלל בלי כוונה. כיון שהתפלה היא ביטוי האמונה בהקב"ה, ואף שתפלתו עדיין חיצונית. עוסק הוא על כל פנים בביטוי דברים של אמונה.

וכן בכל המצוות שהאדם מקיים. גם כשחסרה בהו כוונה פנימית. הרי על כל פנים מקיים את ציווי השי"ת. וגם בזה מחוק את האמונה בה' בדרך חיצונית. וזה יביאהו להיות ירא מלעבור עבירה. כי כבר הורגל לשמור את ציווי השי"ת ולהתחק ממה שנגד רצונו הבורא ית'. אמנם כל זה עדיין הוא בדרגה של חינוך והרגל, ואין רישומו ניכר אלא בחיצוניות.

22 22 חלק 5 - חלק 5 חלק 5

ולענה של עין הרע שיש בכוחה להזיק, ואין אפשר לכל אדם לגרום לכך שלא תשלט בו עין הרע, והוא על ידי שילך בדרכו של יוסף הצדיק: "עין שלא רצתה לזון ממה שאין שלו, אין עין הרע שולטת בו".

בדרך הפשט הכוונה בזה בבחינת מדה כנגד מדה, כי אם יש לאדם עין רעה בשל אחרים לקנא כמה שיש להם וחומד את רכושם, כי אז מדה כנגד מדה שולטת גם בו עין הרע של אחרים, להזיק לו ולקחת ממנו מה שיש לו, אך לעומת זה אם יש לו עין טובה, שאינו מסתכל כלל לחמוד מה שאינו שלו, כי אז מדה כנגד מדה אין עין הרע שולטת בו לקחת ממנו מה ששייך לו.

Rabbi Eliezer said, A good eye.

"A good eye" denotes a generous, unselfish spirit; an open-hearted receptivity to people, things and ideas; a wholesome acceptance of yourself and your lot in life. Rabbi Eliezer was the "cemented cistern" whose perfect memory lost not a drop of knowledge. To develop this way, he had to be receptive, willing to receive and retain the spiritual heritage of Torah, without the resistance of ill will, protest or rancor. It also requires a generous, kindly spirit to give the knowledge freely to others, and not withhold it for the sake of ulterior, selfish rewards. Moses is so described in an early piyyut (poem-prayer) that we recite in the *Shaharith*, the morning service of Sabbath: "Moses rejoiced at the gift that was his lot." To be able to receive and transmit an entire Torah, he had to be happy and contented, and therefore generous and giving. And so Moses was.

In the next *mishnah* (14) they seek to describe "the evil, bad way" which a person should strongly avoid. Rabbi Eliezer answers, An evil eye. This implies envy, jealousy, constant discontent, and a niggardly spirit which abhors sharing with others or serving others. With "an evil eye" a person will say, "What I have is never enough, and what the other has is always too much." This is what the Torah warns us against: "Beware lest . . . your eye be evil against your needy brother, and you give him nothing."<sup>11</sup> Your eye is bad and evil if you underestimate your power to give or underestimate the other person's needs, and decide that you need not or should not help him.

27 III pg 201

If one has a good eye, an humble temperament, and a lowly spirit, he is of the disciples of Abraham our father.

These were truly Abraham's characteristics. A "good eye," we know, denotes a generous sense of benevolence, a wish to let and help others live, a joy at finding or making the world a bit happier.

28 למה חסדו - ר' סלמן - מנחת כהן - 13/13

מדת ההסתפקות המזכרת כאן, עניינה, שאדם המסתפק אינו זקוק ליותר ממה שיש לו. "דורשי ה' לא יחסרו כל טוב" (תהלים לד, יא), מפרש השלי"ה דלעולם אין להם "כל טוב", אבל העיקר שלא יהיה "חסר" להם. האומר יטובו חיינו ולא יטובו חיינו אומרת עליו הגמי' (ברכות נ"א) שהוא "בור ועם הארץ", היינו שלא התבונן מספיק בעולם עד שחושב עוד שמה שיש לו אינו מספיק לו, ואינו כל טובו של הקב"ה, כי האדם צריך להבין שמה שיש לו לחם לאכול ובגד ללבוש זהו "בטובו" - עם כל הטובה שהשקיע הקב"ה. אם האדם מכיר בזה ושמה בחלקו, אז ידע שיש בו מדת ההסתפקות, אבל אם רק צריך להתאמץ קצת כדי "להסתפק", אין זה נקרא "מסתפק"! יסוד ה"מסתפק" הוא להסתכל על מצבו ב"עין טובה", ושיהיה בשמחה עצומה במה שלפניו, שיחוש שיותר לא חסר לו כלום. זהו "מסתפק"!

זאת כוונת הרמב"ם שמידת עין טובה היא ההסתפקות, שכן "המסתפק" כפי מה שביארנו, אין בו מקום באמת לקנאה, כי אפילו יש לחבירו יותר - לא יקפיד ע"ז כלל, כי הרי הוא לעצמו לא חסר לו מאומה.

29

על הפסוק בריש פרשת פנחס (במדבר כה, יא) "בקנאו את קנאתי בתוכם", פירש רש"י "בנקמו את נקמתי, בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף". הנה זאת אנו מבינים, שבמעשה פנחס היתה לפנחס נקמה על מעשהו הרע של זמרי, אבל מסיים רש"י ואומר: "כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר", עכ"ל. כלל הניח לנו רש"י שבכל מקום בלשון התורה שתמצא שורש 'קנאה', היינו נקמה. והנה בשלמא קנאה של 'קנאות' מובן ענין הנקמה שבו, אבל קנאה רגילה שבין בני אדם איזו שייכות לנקמה יש בזה? אתמהא!

אולם יש לנו להתבונן היטב בדבריו, כי רש"י גילה לנו כאן יסוד בכוחות הנפש.

מה מביא את האדם לידי קנאה? הלא אם נעמיק קצת, נראה שמידת הקנאה היא מדה מוזרה, בשלמא שאר התאוות יסודם הוא הרצון והדחף לאיזה תשוקה, וכח התאוה הוא - כח הדמיון מה שהאדם רואה בדמיונו את עצמו, כאילו ישיג מיד את הדבר שהוא רודף אחריו, והוא כבר נהנה ממנו. אבל בקנאה יסוד מדת הקנאה הוא "צער" גרידא, אין לו בה אלא צער, וככל שיתקנא יותר כך יש לו יותר צער, ועם כל זאת הוא מוסיף לקנא יותר ויותר - ואי"כ מה בעצם עובר בדעת האדם בשעה שמתעוררת אצלו קנאה על חבירו?

"טוב עין הוא יבורך"

ויש להרחיב בענין זה, על פי מה ששינוי במשנה (אבות פ"ב מ"ט): "חמשה תלמידים היו לו לרבי יוחנן בן זכאי... אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם, רבי אליעזר אומר עין טובה". וכבר אמר החכם מכל אדם על כך (משלי כב ט): "טוב עין הוא יבורך". המושג של "טוב עין" הוא מדרגה גדולה באמונת ה' ובעבודת המדות, שאולי קל מאד לדבר על זה, אבל בעוונותינו הרבים קשה מאד לבצע את זה בפועל. כי מדרך הטבע יצר לב האדם רע מנעוריו שגורם לו לקנא בחבירו.

על כן כשאדם רואה איך שחבירו מצליח ועולה לגדולה, אם בגשמיות שהוא זוכה להתפרנס בכבוד ולהימנות בין עשירי עם, או שעולה לגדולה שיצא שמו לשם ולתהלה כאחד מגדולי התורה, ואילו הוא עצמו יש לו פרינסה קלושה ואין מי שיכיר בחכמתו, הוא מקנא בחבירו בחשבו, הלא אנכי אינני פחות ממנו, לא בתורה, לא בחכמה ולא ביראה, אם כן מדוע עלה הוא לגדולה ואילו אני אין מי שיכיר בי.

אולם אדם שהוא ירא שמים ומאמין בה', צריך להתרחק ממחשבות פיגול כאלו כרחוק מזרח ממערב, אלא ישיריש בעצמו מדה טובה זו שלא יסתכל ויחמוד בדבר שאינו שלו, על ידי שיאמין באמונה שלימה שהכל מן השמים מאת ה', כמאמרם (ביצה טו.): "כל מוזנותיו של אדם קצונים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים", ואם הקב"ה לא נתן לו עושר וכבוד הרי זה ברור לטובה לתיקון נשמתו, וכבר הזהיר על כך רבי עקיבא (ברכות ס): "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד".

24 אך למעשה צריך האדם לשאוף למדרגה יותר גדולה, שתהיה לו מדת "עין טובה", כלומר כי לא רק שלא תהיה לו "עין הרע"

לקנא בהצלחתו של חבירו, אלא זאת ועוד שתהיה לו עין טובה להתמלא ששון ושמחה על הצלחת חבירו, ועל זה הוא שנאמר: "טוב עין הוא יבורך", אדם כזה שיש לו עין טוב בהצלחתו של חבירו, זוכה בעצמו להתברך בכל הברכות.

25 עין רעה שולטת רק באדם שיש לו עין רעה

הנה כי כן זמנו להבין מנין השורש שיש בכח אדם להזיק לחבירו בעין הרע. כי כל זה נובע משום שאותו אדם שניזוק בעצמו יש לו עין רע בהצלחתם של חביריו, על כן מדה כנגד מדה שולטת בו עין רע להזיק לו, אולם

אם יתגבר על היצר הקשה של קנאה, ויאמין באמונה שלימה בה' שהוא גורז ומשפיע לכל אחד כפי שראוי לו, ואין אדם יכול לנגוע במה שמוכן לחבירו, כי אז אי אפשר שתשלוט בו עין הרע.

נמצא שאם הוא מתאוה לדבר שאינו שלו, הרי זה משום ששכח שהכל מאת ה', לכן הוא מתאוה בכל מיני תחבולות לקבל דבר שאינו שלו, ועל ידי זה שולטת בו ח"ו עין הרע לאבדו גם מה שיש לו. וזהו ביאור הטעם שאין עין הרע שולטת ביוסף: "עין שלא רצתה לזון ממה שאין שלו אין עין הרע שולטת בו". שכל זה נובע מהאמונה שאין לנו אלא מה שנתן לנו הקב"ה ברוב רחמי וחסדיו.

משתדל ללכת בדרכו של יוסף שלא תשלוט עיני במה שאינו שלו.

### תשעים ותשע מתים בעין הרעה 34

על פי האמור נשכיל להבין מה שגילה י"ב בעמדו על בית הקברות: "תשעים ותשעה [מתו] בעין רעה ואחד בדרך ארץ". י"ב כאשר נתבונן נראה שאכן שורש כל זחלות הלב, אשר מובילים בסופו של י"ב למיתה רחמנא ליצלן, הוא מחמת עיש לאדם עין רעה בהצלחתו של אחרים. בתוצאה מכך לבו כואב שאינו יכול להשיג נת העושר הגשמי ואת הכבוד המדומה

יש לחבירו. וזה גורם לכל המחלות ולכל צרות. כמו ששינו במשנה (אבות פ"ד כ"א): "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין ת האדם מן העולם".

בא וראה מה שכתב ב"ראשית חכמה" וער הענוה פרק ז):

"המקנא חומס נפשו, כי הוא מתאבל יד ושכלו מתחסר מרוב קנאה הטמונה ואין לבו פנוי ללמוד ולהתפלל בכוונה עשות מעשים טובים, וכל אדם מוצא נס מתוך חוץ מהמקנא, כי אינו טועם טעם טק במאכלו עד שתשוב הטובה מחבירו, ול שנהא יש תקוה, שאם ישנא חבירו זל אותו, כשיחזור לו הגזילה אז יסיר וזאה מלבו, וכן כל שנהא התלויה בדבר, ורי שיתקן לך אותו דבר, אז תבטל השנהא בו, חוץ ממי ששונא חבירו מחמת קנאה. זר החכם אל תקנא בחבירך על אשר יש כי הוא ינעם ואתה תשבע דאגה ויגון וצער קה וצרה, ואמר החכם החומד והמקנא לא או אלא לכעס".

ומה נוראים הם דברי ה"מסילת ישרים" קיא בפרטי מדת הנקינות):

"הקנאה גם היא אינה אלא חסרון ידיעה וסלחות, כי אין המקנא מרויח כלום לעצמו, וגם לא מפסיד למי שהוא מתקנא בו, ואינו אלא מפסיד לעצמו וכמאמר הכתוב שזכרתי (איוב ב' ה') ופותרת תמית קנאה. ואמנם, יש מי שסכולותו רבה כל כך, עד שאם יראה לחבירו איזה טובה יתעשש בעצמו וידאג ויצטער, עד שאפילו הטובות שבידו לא יהנוהו מצער מה שהוא רואה ביד חבירו, והוא מה שאמר עליו החכם (משלי יד' ל) ורקב עצמות קנאה.

אמנם יש אחרים שאינם מצטערים וכואבים כל כך, אף על פי כן ירגישו בעצמם איזה צער, ולפחות יתקרו רוחם בראותם אחד עולה איזה מעלה יתירה, אם לא יהיה מאוהביו היותר דבקים לו, כל שכן אם מאותם אשר אין לו אהבה רבה עמו הוא, כל שכן אם

יהיה גר מארץ אחרת, ותראה שבפיהם אפשר שיאמרו דברים כשמחים או מודים על טובותו, אך לבם רעה בקרבם, והוא דבר יארע על הרוב ברוב בני האדם.

כי אף על פי שלא יהיו בעלי קנאה ממש, אמנם, לא ניקו ממנה לגמרי, כל שכן אם בעל אומנותו מצליח בה שכבר כל אומן סני לחבריה, וכל שכן אם מצליח בה יותר ממנו, ואמנם, לו ידעו ולו יבינו, כי (יומא לח:) אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימא, והכל כאשר לכל מה' הוא כפי עצתו הנפלאה וחכמתו הבלתי נודעת, הנה לא היה להם טעם להצטער בטובת רעיהם כלל".

**כרם**, הקנאה אינה מתעוררת בבית אחת, כי אם בהדרגה. תחילה רואה אצל חבירו תכונה יפה או נכס יפה, שבעצם עד עכשיו - לכשלעצמו - לא היה נצרך לזה, ובאמת שהיה שמח בחלקו שהיה לו, אבל כשהבחין באותו דבר - "חמד" בו, ולבו מתחיל לפעום בקרבו במחשבה "הייתי כל כך רוצה לרכוש אותו... באמת... אני חייב לרכוש דבר כזה". שוב נמשך לחשוב שבאמת מגיע לו דבר זה יותר מאשר לחבירו, ואח"כ מתחיל לחשוב שבאמת לחבירו אינו מגיע כלל, ואין תכונה זו או נכס זה מתאימה עבורו... וכבר חושב שהחפץ יותר "שלו" מאשר של חבירו, עד שהוא מתחיל לחשוב שתכונה או נכס השייך לו נמצא אצל חבירו בגזילה, כאן יש לו מקום לנקום באותו חבר שגזל ממנו מה ששייך לו. נורא ואיום!

**קנאה'**, זו הרגשה שאינו יכול לסבול את חבירו מפני מה שהוא עושה, או מה שהוא לא עושה, ומשום זה עליו לנקום בו!

**דבר** מעניין הוא, שתאוות הקנאה אינה כשאר התאוות. בשאר התאוות התאוה "חלה" על הדבר הנרצה, וכשמשיגו מתבטלת התאוה מאליה, אבל בקנאה גם כשיקבל את הדבר בסופו של דבר באמצעות כל מיני מאמצים ותחבולות, עדיין הקנאה לחבירו והשנאה שהתעוררה בגללה במקומה עומדת! נמצא, שבקנאה אין המדה "חלה" על החפץ הנרדף, אלא על האדם - בעל החפץ! - על חבירו שגזל ממנו דבר שלפי דעתו מגיע לו.

**אשר** על כן, העצה היחידה להנצל ממתד הקנאה היא ההסתפקות. כי יסוד מדת הקנאה זו "עין רעה", שאינו מסוגל לסבול שיהיה לחבירו טוב יותר ממנו, וקנאה אינה שייכת אלא כשעולה בדעתו שזה מגיע לו ולא לחבירו, והרי כל הלך מחשבה זו לא תמצא אצל המסתפק, כי הרי אינו חסר לו כלום, אשר על כן בשביל מה יביט על נכסי חבירו בעין רעה, ובשביל מה יחמוד אותם! ממילא, הרוכש מידת עין טובה, ינצל מלהרהר אחר נכסי ותכונות חבירו, שהם בעצם שייכים ומגיעים לו ושאינו סובל לראותו אצל חבירו.

על כן, אברהם אבינו דוקא מפני שהיה "מסתפק" זכה לראות את ה"בטובו חיינו" יותר מכולם, חסדי ה' בכל מקום. נמצא, שעינו הטובה לא היתה אצלו רק "מידה טובה" אלא כללה את כל מהותו, כי כאשר האדם "מסתפק" ורואה את חסדי ה', ומתוך כך בא לידי הכרה שהוא חייב לתת לזולת, שהוא רק "צניור" להעברת חסדי השי"ת לבריות, אזי משתנית כל עצמותו, כי לא רק את הברכה שהוא מקבל הוא מעניק לאחרים, אלא גם את האמונה שזכה להשיג גם כן משתדל להעבירה לאחרים. "ויקרא בשם ה'" כולו נבע מ"עין טובה", ופשוט.

**והנה** בפשטות צריך ביאור, וכי אדם המסוגל להתגבר על כל דבר שבועולס, אינו יכול להתגבר גם על הרצון והתשוקה לרכוש דברים שאינו צריך להם ושאינם חיוניים לו, א"כ מה היה חסר לו ומה נתחדש עתה במדת ההסתפקות! **אולם** ע"פ דברינו במאמר הקודם יובן ההבדל היטב. שכן מדת ההסתפקות אינה נקראת על שם זה שמתגבר וכובש את יצרו מלחמוד ולרכוש דברים שאינם נצרכים. מדת ההסתפקות היא כשהאדם הגיע להכרה והרגשה שאינו צריך יותר ממה שיש לו, וממילא אינו דורש וחומד דברים אחרים. אם כן נחשבת מידת ההסתפקות למעלה נוספת על מעלת הגבור הכובש את יצרו.

**אדם** כזה שרוי בשמחה נפלאה כל ימיו, ויש לו עין טובה על כל דבר, וכיון שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, לא יוכל להשיג אדם את הנבואה בקביעות אלא זה שתיקן שורש כל עצבות ורעת העין! נמצאת מדת העין טובה מדה שורשית וכוללת שאין למעלה הימנה בהכשרת האדם לדביקות בה'.

**לפי** ההקדמה שהקדמנו קודם, מבואר יותר, כיון שיש למסתפק "עין טובה", היינו שהוא מסתכל על הכל בטובה ודורש רק טוב לעמו ורק שלמות, ורואה בעצמו שאינו אלא צניור להשפיע לאחרים, וכל מגמתו בעולמו להיטיב להם - בין בגשמיים בין ברוחניים - כדי להיות שליח להביא כבוד שמים המוכן לבוא ע"י הענקת הטובה לבריות, אדם שהתעלה למעלה זו ולמהות של מטיב ומשפיע לאחרים, בודאי ראוי, מדה כנגד מדה, לקבל שפע ברכה ושפע טובה רוחנית.

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שהביא התוספות הרא"ש בשם הערוך, אין ידע רב שתשעים ותשע מתו בעין רעה: "שנטע אילנות על הקברים, והשביעים שלא יוציאו פרה, אלא אותם שנטועים על אותם שמתו בזמנם". וצריך להבין מה ראה רב על ככה לעשות מעשה נפלא כזה, לנטוע אילנות על הקברים ולהשביעים שיוציאו פרה רק למי שמת בזמן.

ונראה לבאר עומק כוונתו על פי מה שכתב ה"פנים יפות" (פרשת בראשית), לפרש הפסוק (שם ב' יז): "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות". על פי מה ששנינו בגמרא (ע"ז כ):

"אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים, בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תליה בו, כיון שחולה רואה אותו מזדעזע ופותח פיו וזורקה לתוך פיו, ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות".

נגלה לנו ה"פנים יפות" חידוש נפלא, כי טיפה זו שזורק המלאך המות בפה של אדם כלולה מג' טיפות, וכל טיפה יש לה תפקיד מיוחד, מטיפה אחת הוא מת, מטיפה שנייה הוא מסריח, מטיפה שלישית פניו מוריקות. והנה ג' טיפות אלו של מלאך המות נתהוו מהאדם עצמו, על ידי שנמשך בימי חייו אחרי ג' מדות רעות שהן: "הקנאה התאוה והכבוד", לכן בהגיע עת מיתת האדם מאכיל המלאך המות את האדם ג' טיפות אלו, שנוצרו ונתהוו מהקנאה התאוה והכבוד שבהם דבק בימי חייו, ממנה מת, ממנה מסריח, ממנה פניו מוריקות.

### חטא עץ הדעת כלול מקנאה תאוה וכבוד

בדרך זו הוא מבאר מה שהוהיר הקב"ה את אדם הראשון: "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות". כי כאשר נתבונן נראה שחטא אכילת עץ הדעת היה קשור בג' מדות אלו הקנאה התאוה והכבוד. שהרי עיקר הפיתוי של הנחש שיאכלו מעץ הדעת היה כפי שכתוב (בראשית א' ד): "ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמותן, כי יודע אלקים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלקים יודעי טוב ורע". ופירש רש"י: "כל אומן שונא את בני אומנתו, מן העץ אכל וברא את העולם".

הרי לנו שהנחש עורר בהם ג' מדות הקנאה התאוה והכבוד, הא כיצד, מדת הקנאה שיקנאו באלקים וירצו להיות כמוהו, מדת התאוה לאכול מן העץ ככתוב (שם א' ו): "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים". מדת הכבוד שירדפו אמני הכבוד להיות כאלקים יודעי טוב ורע. ומצא לפי זה שאם היה אדם הראשון מתגבר על פיתוי הנחש, ולא היה נמשך אחרי הקנאה התאוה והכבוד, כי אז לא היו נוצרים ומתהווים ג' טיפות שבהן ממיית מלאך המות את האדם.

וזהו שאמר לו הקב"ה: "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות". כי ביום שתאכל מעץ הדעת ותימשך אחרי הקנאה התאוה והכבוד מות תמות, כי יתהו מהם ג' טיפות שמלאך המות ממיית בהם את האדם. והנה בתיבות הללו: "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" רמז לו הקב"ה גם כן, שביום המיתה יאכיל אותו מלאך המות ג' טיפות, שנתהו מג' מדות הקנאה התאוה והכבוד שהיו כלולים בעץ הדעת שמהם ימות, וזהו שאמר לו הקב"ה: "כי ביום אכלך ממנו", באותו יום שתאכל ותבלע ג' טיפות של מלאך המות, שנתהו מהקנאה התאוה והכבוד "מות תמות" עכ"ה"ק.

יומתק לפרש בזה דקדוק לשון התנא: "הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם", נתכוון התנא ללמדנו בזה, כי ג' מדות עצמן הקנאה התאוה והכבוד הן הן שמוציאים את האדם מן העולם, שהרי מהן מתהווים הג' טיפות שהמלאך המות זורק בתוך פיו של אדם, ממנה מת, ממנו מסריח,

ממנו פניו מוריקות, ומהו ישכיל האדם לברוח כמטחוי קשת מג' מדות מושחתות אלו שהורגות את האדם.

נמצינו למדים מזה, כי גזירת המיתה שירדה על כל הנבראים בחטא עץ הדעת, היא מחמת עין הרעה שהיו לאדם וחוה לחמוד לאכול מעץ הדעת שהיה אסור להם, ככתוב: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים". וידוע מה שמבואר בספרים הקדושים בשם האר"י"ל שכל הנשמות היו כלולות באדם וחוה כשאוכלו מעץ הדעת, על כן נגזרה על כל הנבראים שימותו מחמת שהיתה להם עין רעה לחמוד את עץ הדעת.

הנה כי כן זהו שאמר רב: "תשעים ותשע בעין רעה", כי אכן רובם ככולם שחטאו בעץ הדעת, נגזרה עליהם למות משום שהיתה להם עין רעה להתאוות לעץ הדעת, וגם עכשיו עדיין יש להם עין הרעה לחמוד ולקנא כמה שאינו שלהם, "ואחד בדרך ארץ", הוא

42 Shaare, Chayim - pg 224

The Shulchan Aruch says that the mitzvah of birkas Kohanim is to take place every single day. The Rema (Orach Chaim 128:44) says that the custom in chutz la'aretz, however, is to recite it only on Yom Tov, "since then there is simchas Yom Tov...whilst on the other days people are concerned with their livelihood and their work." This is very difficult to understand. We have a mitzvah from the Torah to perform every day, and yet it is being uprooted because people are too busy and preoccupied? If this continues, maybe we shouldn't do other mitzvos either. Why, then, is birkas Kohanim placed in this light?

Throughout history, many Gedolim wanted to reinstitute reciting birkas Kohanim every day in chutz la'aretz. However, each attempt was thwarted at the last moment. The Netziv (teshuvah 104) relates that the Vilna Gaon wanted to permit it, but on the day it was to begin, he was arrested. The same happened with the Ba'al HaTanya. The Aruch Hashulchan relates that when Reb Chaim Volozhiner tried to renew it, a fire broke out in the beis hamedrash that day. Only Rav Nosson Adler was able to succeed, but eventually he had to leave Frankfurt because of it.

What is the greatness of birkas Kohanim? The Chida says that it is unique as it's a brochoh without a tenai - no condition is attached. All the other brochos in the Torah are dependent

הצדיק שכבר תיקן חלקו בחטא עץ הדעת אלא שבכל זאת צריך למות כדרך כל הארץ.

40 מעתה יתבאר עומק חכמתו של רנ אשר ביקש להבחין איך מתו אלו שנקבו בבית הקברות: "שנטע אילנות על הקברין והשביעים שלא יוציאו פרה, אלא אותם שנטועים על אותם שמתו בזמנם", כי ביקי לבחון בכך את הנפטרים, האם תקנו בחייה את חלקם בחטא עץ הדעת שהיה "אילן כמבואר בגמרא (ברכות מ): "אילן שאנ ממנו אדם הראשון", ועל ידי זה גילה שמו מאותה סיבה שירדה המיתה לעולם בחט עץ הדעת, משום שהיה להם עין רעה להסתג ולחמוד בדבר שאינו שלהם, כי עדיין נשא טבוע בקרבם משורש כל החטאים חטא ע הדעת, ומהו נשכיל להבין כי חלק בלתי נפו מתיקון חטא עץ הדעת, הוא להתגבר על הרע של הקנאה, על ידי שתהיה לו עין טוב לשמוח בהצלחת חביריו, ובזכות זה יה מזרעו של יוסף שאין עין הרע שולטת בו.

43

upon following the mitzvos of Hashem, yet this *brochoh* applies even without that. This is simply one Jew blessing another with an *ayin tovah*. We shall see that this is one of the crucial ingredients for the *brochoh*, to be happy with what you have and not jealous of your friend, so you can have an *ayin tovah*.

### Turning Down Money

The Chida (*Pesach Einayim* and also related in the *Shach al HaTorah*) says that when leaving Egypt, the Jews twice took spoils. Firstly they were to borrow from their Egyptian neighbours, and then, following the splitting of the sea, the Egyptian gold and silver lay on the shore for the taking. The Gemora says that because the Jews worked for 210 years, they were entitled to take it. The B'nei Levi asked Moshe whether they were entitled to take even though they weren't involved in the physical slavery with the rest of Yisroel. Moshe replied that they certainly could, as they were emotionally involved and tried to support and encourage Yisroel. The Levi'im then went beyond the call of duty and decided that even though they were entitled to take, they wouldn't, as maybe it wasn't really befitting them, not having been involved in the physical work. Because of this they merited *birkas Kohanim*.

Chazal say that following *birkas Kohanim* we say *אדיר במרום שוכן בגבורה*. Why do we say this in particular following the blessing? The Mishnah in *Avos* (4:1) asks, "Who is a *גיבור*? One who conquers his inclination." When we say Hashem is *שוכן בגבורה*, it means He rests His presence on one who controls his desires. The Kohanim had the chance to take all these treasures, but they controlled their desire for money and turned it all down.

44

Conquering one's desire for money is a very difficult thing to achieve, yet it has to be worked on, as otherwise the drive for money can be an *avodah zarah*. The *chinuch* of one's children is of utmost importance; you don't have to give in to all their demands. One of the worst things one can do is to take a child into a shop and say, "What do you want?" Later on in life, they'll find it difficult when they cannot always satisfy their demands as they please, but it will be too late. We ask for *עושר*, wealth, but what we should really be looking for is *אושר*, happiness with what we are given.

45

The Chasam Sofer (*parshas Eikev*) cites the Zohar that says the verse *פיתח את ידך* has to be recited with *kavvanah*. If this element was absent, then one has not fulfilled the requirement for this *tefillah*. We pray for *parnasah*, and Chazal say that Hashem responds measure for measure: When one opens his hand to the poor, then Hashem opens His hand to him. The verse then continues *ומשביע לכל חי רצון*. Why does it end with the word *רצון*, when it should have said that Hashem provides "food" or "bread"? The Zohar answers that a Jew has to ask Hashem that he should be happy with his lot. When most people are given a portion, they just want another. We ask that our *parnasah* be with *רצון*, that it should make us happy that Hashem has given us all we need. We find that there are people with an abundance of blessings, but they are unhappy and unsatisfied with the great amounts they have, and then there are people who are happy with even the little they possess.

46

that when we daven to Hashem, there is a guarantee that He will listen to our prayer. The problem is that there are accusing angels in the way who make all sorts of accusations as to why the prayer shouldn't be answered. They mention our sins and are thus able to prevent Hashem from responding favourably. Therefore, one has to ask for help, that this accuser should leave his prayer alone. The idea is that through *machnisei rachamim*, one will have a realization that he has sins and will come to rectify them. The *selichos* format is such that first we recite *viddui* to clear the channel and remove the sins that stand in the way. Then we ask for the *tefillah* to go through. A *brochoh* removes the accuser and is a supplement to the *tefillah*. However, the *brochoh* alone isn't enough. A person has to have some actions of working on his *middos* to accompany it. Therefore, when one is *שמח בחלקו* and *כובש את יצרו*, then the *birkas Kohanim* will have the ability to take away the accuser.

47

Let us return now to our question of why only in Eretz Yisroel we recite *birkas Kohanim* daily but not in *chutz la'aretz*. The Rema said that during the week people are busy worrying about their money and livelihoods. In Eretz Yisroel it is different. It is "The land that Hashem...seeks out; the eyes of Hashem, your G-d, are always upon it" (*Devorim* 11:12). The Ramban says that true *דביקות לה'* is achieved only in Eretz Yisroel. Completion of one's character cannot be achieved in *chutz la'aretz*. Every *tefillah* goes up to *Shomayim* only through Eretz Yisroel. We find there is an important matter of supporting the poor of Eretz Yisroel. What is the reason for this? The idea is that even in *chutz la'aretz* we try and have a connection with the land. We said that *birkas Kohanim* has to be done with an *ayin tovah*; therefore one has to be *שמח בחלקו* and *כובש את יצרו*. The Rema is saying that one who lives in *chutz la'aretz* naturally finds it more difficult to achieve these levels. *Birkas Kohanim* isn't just a *brochoh*; it represents total *deveikus* to Hashem, having worked on these *middos*.

48

The Maharam Chagiz says that when the Kohanim stand in

Eretz Yisroel and say *birkas Kohanim*, they have intent that the *brochoh* should be for all of *chutz la'aretz*. This is seen in the words recited in *chutz la'aretz*, "bless us with the blessing," which means that the blessing said in Eretz Yisroel should apply to them as well. We see that it is the *brochoh* from Eretz Yisroel that helps us. That's why we give to the poor there specifically, in order to have a connection with the land. We could even say that in *chutz la'aretz* our not reciting *birkas Kohanim* is not annulling the mitzvah; rather, the blessing said in Eretz Yisroel applies to us. We have to receive the blessing from Eretz Yisroel and be worthy of drawing the *brochoh* from it.

The words of the *brochoh* begin with *יברכך*, which means "may your property be blessed." We then say *וישמרך*, that it should be guarded from things that seek to destroy it. Another explanation is that *וישמרך* means we pray that our possessions shouldn't damage us. Whilst money can be a source of *kedushah*, it can also be a great source of heartache and suffering, as well as being an *avodah zarah*. To counter this, we have our two elements of *ברכת כהנים*: We have to be *שמח בחלקו* and *כובש את יצרו*, guarding against our desire for excess money. Then our *birkas Kohanim* has a different meaning. In the *zechus* of our working on these areas, and our *deveikus* to Eretz Yisroel, we should merit *לך שלום*, completion (*שלימות*) in our *middos* and *עבודת ה'*, and merit the *geulah* speedily and in our days.

ה. הבטתו של יוסף

ב. ראייה

והרינו מצרפים כאן את שני הדיבורים האמורים. הארנו, ש'ראיה', הוא האופן הבסיסי של התקשרות נפשית של האדם עם הטוב לו. היא המקבילה ל'מישוש' שבהתחברות נשמתית וכשם שהראיה 'סופגת' מן הסביבה, כך גם היא עשויה להשרות ולהשפיע עליה.

דבר זה נתפרש לך בהרחבה ב'אסופות' לימים נוראים (תפיסת ה'ראיה' במעשה המשפט). והרינו כופלים כאן, את הצריך לענייננו. בדברי רבותינו במקומות רבים, מצינו התייחסות לכח הראיה, ככח פועל ומניע. כך ביחס להסתכלות בפני הקדושה: "והיו עיניך רואות את מור"ך (ישעיה לב). ורבינו הקדוש קבע (עירובין ג,ב): "האי דמחדנדא [יותר] מחבראי, [משום] דחזיתיה לר' מאיר מאחוריה (- כשלמדתי לפני, ישבתי בשורה שלאחרי - רש"י). ואילו חזיתיה מקמיה, הוה מחדנדא ספי".

\* ויכלתו הסגולית של יוסף, אף היא מסויימת במקרא, בכח הראיה: "ויוסף ישית ידו על עיניו", הבטתו של יוסף צדיקא, יש בה משום השפעה והערת קדושה על הטובב. שאין הוא מושפע מן הסביבה העויינת. אדרבא, הוא משפיע עליה ומעצבה, כפי דרכו ותפיסתו. עינו של יוסף, שלטת איפוא על הסביבה ומקדשתה.

וכיוצא בזה קבעו אף לאורך גיטא, שאין להסתכל במקום ששורה בו סומאה: "אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע" (מגילה כח,א). המבט עצמו, עלול לסאב.

53 כך ואמת סופות  
Let me please cross over... to destroy all the inhabitants of Canaan, so that Israel will never be exiled from it.  
— ואראה את הארץ הטובה וראיתי את הארץ הטובה (Gen 13:15)  
— And see the good land. I will gaze upon it for good (which shall result) from my blessing, bringing everlasting benefit for Israel. \*

כי ראיית העינים, היא נקודת מוצא ומבוא לפנימיות האדם. היא דרך ההתחברות הבסיסית של האדם, עם מה שחוצה לו. תואר פני אדם, מבע עיניו, מביעים את חכמתו, ומשרים אותה

As a mighty warrior and military leader, he will be able to lead the Israelites in vanquishing the inhabitants of the Land. The second reason is that by viewing the Land from a perspective of "good," he will be able to have a positive impact upon it for the "good" of Israel, and that will have an everlasting and indelible influence upon Israel's security and well-being in the Land. According to the Sforino's interpretation, the expression ואראה, and see, is not simply a request to see, in the usual sense, but to effectuate a major influence upon Israel's permanent residence and success in Eretz Yisrael.

על סביבו. והיא אף הדרך, בה אדם סופג לקרבו את רשמי הסביבה המוחשיים. שמיעה ולימנ. שיחה ועיון, הם כלים שכלתניים. ובתור שכאלה, הם כחות מופשטים, ואין די בהם כדי לשנות מערכי לב אדם מבתי גוואי. ומשנצטרף להם מראה עיניים, שהינו כלי ממש מוחש, נוצר מעתה קשר מוחשי חושני בלתי מעורר.

54 שיחית התיקנות סוף ואמת  
והורש אב שאנו עומדים בו עתה, מסוגל ביותר להתחזק במדה זו של "טוב", שהרי איתא בחז"ל שכל חורש נברא באות אחת, וחורש אב נברא באות "טית", ואת "טית" מורה על "טוב", וכמו שאמרו חז"ל כי לכן כפוף ראשו של "טית" בתוכו, לפי שטובא גניז בגויה. ולכן איתא בחז"ל (פסיקתא פ"ג) כי הכית השלישי יבנה בחורש אב, שהרי עיקר השפעת בית המקדש, הוא כמבואר מדה נעלה זו של "טוב", אשר אפשר להשיגה בחורש אב. וכמו"כ גם יומא דהילולא של אהרן הכהן הוא בתחילת החורש, לפי שמדתו של אהרן היתה מרת ה"טוב", וכלשון חז"ל (מנחות כ"ט ע"א) שהיה הכהן עומד ומטיב את הגרות. ונכלל בזה, שהיה משריש בנשמות ישראל הנקראות גרות, ומלשון הכתוב (משלי כ' כ"ז) נר ה' נשמת אדם וגו', שהינו מתכוננים ומסתכלים תמיד על הטוב שיש בכל דבר.

"כי מגיד תראה את הארץ ושמה לא תבוא" (דברים לבג) - כך נאמר למשה רבינו. לא תהא זוכה להתערות גמורה בקדושת הארץ; לשקע בה את כל הרמ"ח שלך, לקדשם בעפרה. אבל מכל מקום תזכה, להתחברות לקדושתה - להתחברות שבראיה.

ועל כן, מי שזכה לעמוד לשמש לפני מאורי תורה, ותוך כדי כך, להביט עין בעין בזיו איקונין שלהם, הרי זה זכה לספוג משהו מקדושתם הפנימית.

ג. הבטה קניא

זהו פשוטה של 'ראיה'. ורבותינו, הנחילו לנו בה מבט מעמיק יותר. כי 'התחברות', שתי פנים לה. ולעולם היא דו-כיוונית. כשם שהיא קולטת וסופגת - כך היא אף פולטת ומשרה. והרינו עומדים מעתה בשורש הבחנה מיוחדת, שהבטת הראיה, הינה גם כח פעיל, עמו ובו ניתן להניע ולשנות מציאויות, עליהן הושרה והפעל כח מופלא זה.

"וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד". (בראשית א,גא)

הקריאה הראשונית של מקרא זה, עשויים ליצור בנו את הדימוי לאומן, שבסיימו מלאכתו, מקיש בה ובזדקה אם עלתה בידיו יפה. של עקרת הבית המהלכת בינות לסירים המרחשים, וכולה חרדה ותקוה. ובהגיע הרגע המיוחל, מרמת את המכסים, רואה 'כי טוב', ונאנחת אנחת רווחה.

משעמדנו על דעתנו, נבצר מעמנו לראות כך את פני המקראות. כלום ספיקות וחוסר וודאות היה בדבר, עד שתהא הבריאה טעונה ביקורת ובדיקה, "כעניין באדם, שלא ידע טיבו של דבר, עד היותו" (רמב"ן).

אלא שמקרא זה: "וירא אלוקים", מוסב ובא על עסקי אותה ראייה שאנו עוסקים בביורורה - ראייה של התקשרות. ברי שראיתו של מקום, אינה עוסקת בקליטה, אלא בהשראה חוצה.

56 לכן מהראוי לאדם ללמוד מדרכי בוראו, ולהתדבק במדה זו של "טוב", ואף פרטים רבים נכללים במדה זו, מ"מ כללות ענין השייך לכל אחד, היא, להיות תמיד לא עם טובה, מתיקנה, נעימות, שמחה, פנים אירות, ולראות הצד הטוב שיש בכל דבר, היות מרצה מכל דבר, כבחינת (ההלים צ' ו) יהי נרעם ה' וגו', (שה"ש ה' ט"ז) חכו מתקים וכלו מחמדים וגו', (משלי ג' י"ז) דרכיה כי נרעם וגו', (יומא פ"ז ע"א) נאים דרכיו תוקנים מעשיו וכו', ועל דרך שהזכירו חז"ל בזה פ"ב מ"ט) איווהו דרך ישרה שידבק בה אדם וכו', רבי אלעזר אומר לב טוב, אמר

51 \*

ראיית ההתחברות האלוקית, השביחה את מהותו הפנימית של העולם, העניקה לעולם את נשמתו, האצילה עליו מחסד ההטבה האלוקית.

\* וירא אלוקים - ועל ידי גופה של אותה ראייה, ומתוך ההתחברות המיוחדת הנוספת הזו - "והנה טוב מאוד" - התרוממה הבריאה לכלל דרגת 'טוב מאוד'.

להם רואה אני את דרכי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם, ולא להיות בן אדם אשר תמיד מר לו מכל דבר, ומתהלך בפנים וזעפופה כל היום, ונאנח על כל דבר שאינו הולך כרצונו, ומסתכל על כל מה שקורה לו כמבט שחור ועצוב, ורואה רק הצד הרע שיש בכל דבר.